

Războiul Regelui Saul cu Amaleciții în Contextul Orientului Apropiat Antic King Saul's War With the Amalekites in the Context of the Ancient Near East

Dumitru Tiberiu FIȘCU
„Babeș -Bolyai” University, Cluj-Napoca

Abstract. *The war of destruction against the Amalekites (1 Kings 15: 3), commanded by God to King Saul through the prophet Samuel, raises a number of ethical questions for the contemporary reader. To answer these questions we will try to read the text in the historical context from which it comes, to see what would have surprised a resident of the ancient Near East. We will also try to see what significance the war can have for Christians.*

Keywords: *Război, Amalec, Saul, Orientul Apropiat antic.*

Războiul herem împotriva amaleciților (1 Rg 15, 3)

Amalec era fiul lui Elifaz și nepotul lui Isav (Fc 36, 12). Numele este folosit ca un substantiv colectiv pentru descendenții lui, amaleciții¹ (Iș 17, 8; Nm 24, 20; Dt 25, 17, Jd 3, 13, 1 Rg 15, 2, etc.). Amaleciții i-au atacat pe israeliți la Rafidim în pustia Sinaiului (Iș 17, 8-13; Dt 25, 17-18). Cu această ocazie Aaron și Or i-au ținut mâinile ridicate lui Moise, iar Israel a ieșit biruitor. Din cauza acestui atac asupra israeliților, Dumnezeu promite că va șterge cu totul „pomenirea lui Amalec de sub cer” (Iș 17, 14). Promisiunea devine în Deuteronom² o poruncă pentru Israel, iar vremea ei se împlinește în timpul regelui Saul, care primește poruncă de la Dumnezeu prin profetul Samuel: „Mergi acum și bate pe Amalec și pe Ierim³ și nimicește toate ale lui. Să nu iei pentru tine nimic de la ei, ci nimicește și dă blestemului toate câte are. Să nu-i cruți, ci să dai morții de la bărbat până la femeie, de la tânăr până la pruncul de sân, de la bou până la oaie, de la cămilă până la asin” (1 Rg 15, 3). Porunca aceasta ridică o serie de întrebări etice. Cum poate Domnul să comande un genocid care include uciderea femeilor, a copiilor și a animalelor? Cum poate Domnul să pedepsească această generație de amaleciți pentru păcatele strămoșilor lor, comise cu mai mult de trei sute de ani în urmă?⁴

Porunca Domnului de a comite un genocid împotriva amaleciților trebuie examinată în contextul deciziei de a extermina populațiile din Canaan.⁵ În concepția acelor vremuri se considera că Domnul este rege asupra tuturor popoarelor, având dreptul de a elimina de pe fața pământului o națiune atunci când violează într-un

¹ D. R. W. Wood, & Marshall, I. H., *New Bible Dictionary* (3rd ed.) (27), Leicester, InterVarsity Press, 1996.

² „Adu-ți aminte cum s-a purtat cu tine Amalec pe drum, când veneai voi din Egipt, și cum te-a întâmpinat el în cale și a ucis în urma ta pe toți cei slăbiți, când erai ostenit și obosit, netemându-se de Dumnezeu. Așadar, când Domnul Dumnezeul tău te va liniști de toți vrăjmașii tăi, din toate părțile, în pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ți-l dă moștenire ca să-l stăpânești, să ștergi pomenirea lui Amalec de sub cer. Nu uita aceasta” (Dt 25, 17-19).

³ Ierim apare doar în Septuaginta.

⁴ Vezi pentru detalii Stelian Pașca-Tușa, „Ispita autonomiei sau despre căderea regelui Saul (1Rg 15),” în „*Voi pune înaintea Ierusalimului, ca început al bucuriei mele*”. In *Honorem Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Abrudan la împlinirea vârstei de 80 ani*, eds. Aurel Pavel și Nicolae Chifăr, Sibiu, Astra Museum, 2018, p. 546-566.

⁵ R. B. Chisholm, *1 & 2 Samuel*, Grand Rapids, Baker Books, 2013, p. 101.

„King Saul's War With the Amalekites in the Context of the Ancient Near East,” *Astra Salvensis*, IX (2021), no 17, p. 43-48.

mod excesiv anumite standarde morale impuse de el.⁶ În aceeași concepție antică, vina unei generații se răsfrângea asupra generațiilor viitoare, de aceea anumite popoare sunt pedepsite pentru păcatele strămoșilor lor, mai ales dacă ele persistă în aceeași atitudine greșită⁷. La fel cum existau unele tipuri de jertfe care aparțineau în totalitate lui Dumnezeu, iar altele erau împărțite între preot și credinciosul care le aducea, tot așa exista o pradă de război care îi aparținea în exclusivitate Domnului. La fel cum arderea de tot era consumată în totalitate de foc, pe altar, tot așa acest război *herem* implica distrugerea totală a inamicului. Deoarece războiul fusese poruncit de Domnul și reprezenta judecata lui asupra dușmanilor lui Israel, evreii erau într-o misiune divină, avându-l pe YHWH drept comandant. Și pentru că era războiul Lui și nu al lor, prada aparținea lui Dumnezeu.⁸

Majoritatea dovezilor arheologice nu au reușit să identifice tipul de distrugere descris în Cartea lui Iosua. Este posibil ca această cucerire a Canaanului să fi fost un proces de stabilire treptată, pe parcursul mai multor generații, care a fost finalizată abia în timpul regilor David și Solomon, în secolul X î.Hr. Cartea lui Iosua, Cărțile Judecătorilor și Regilor, împreună cu Deuteronomul, formează istoria deuteronomistă⁹, fiind compilată probabil în timpul și după domnia regelui Iosia¹⁰, în secolul VII î.Hr, când Israelul se redusese doar la Iuda, devenit vasal al Asiriei. Scribii evrei, dorind să demonstreze că israeliții sunt capabili să intre în posesia Canaanului, sub conducerea directă a lui YHWH, probabil au comprimat integrarea treptată a triburilor israelite într-o singură poveste eroică de cucerire prin război *herem*.¹¹

Războiul herem în contextul Orientului Apropiat antic

John H. Walton sugerează că *herem* în contextul biblic se referă la interzicerea utilizării unui obiect de către oameni. Accentul nu cade pe obiect, ci pe toți cei din jurul obiectului: nimeni nu trebuie să utilizeze acel obiect. Când obiectele *herem* sunt distruse, scopul distrugerii este ca nimeni să nu le mai poată folosi, dar nu toate obiectele *herem* sunt distruse.¹² În Iosua 11: 12-13, se spune că toate orașele nordice erau *herem*, dar Iosua distruge doar unul dintre ele (Hațor). De

⁶ „Când îi va izgoni Domnul Dumnezeul tău de la fața ta, să nu zici în inima ta: «Pentru dreptatea mea m-a adus Domnul să stăpânesc pe acest pământ bun», căci pentru necredințioșia popoarelor acestora le izgonește Domnul de la fața ta. Nu pentru dreptatea ta și nici pentru dreptatea inimii tale mergi să moștenești pământul lor, ci pentru necredința și fărădelegile popoarelor acestora le izgonește Domnul Dumnezeul tău de la fața ta și ca să împlinescă făgăduința cu care S-a jurat Domnul părinților tăi: lui Avraam, lui Isaac și lui Iacov.” (*Dt* 9, 5-6)

⁷ R. B. Chisholm, *1 & 2 Samuel*, p. 101.

⁸ J. H. Walton, V. H. Matthews, M. W. Chavalas, *Comentariu cultural-istoric al Vechiului Testament*, trad. Silviu Tatu, Luca Crețan, Romana Cuculea, Oradea, Casa Cărții, 2014, p. 326.

⁹ Martin Noth, *The Deuteronomistic History (JSOT Suppl. 15)*, Sheffield, JSOT Press, 1981.

¹⁰ F.M. Cross, „The Themes of the Book of Kings and the Structure of the Deuteronomistic History”, în: *Canaanite Myth and Hebrew Epic. Essays in the History of the Religion of Israel*, London, Harvard University Press, 1973, pp. 274-289.

¹¹ Jean-Pierre Isbouts, *Lumea biblică: atlas ilustrat*, București, Litera, 2019, p. 145.

¹² John H. Walton, J. Harvey Walton, *The Lost World of The Israelite Conquest: Covenant, Retribution, and the Fate of the Canaanites*, Illinois, InterVarsity Press, 2017, p. 365.

asemenea, un teren *herem* nu este distrus, ci devine proprietate a preoților (Lev 27, 12). Un document hittit descrie închinarea unui oraș în teremeni comparabili ebraicului *herem*, completat cu imprecății împotriva celor ce ar vrea să reconstruiască, amintind de Iosua 6, 26:

„Teșub [zeu al furtunii], domnul meu, [...] mi l-a predat și l-am distrus. Atât timp cât vor fi cerul, pământul și omenirea, în viitor niciun fiu al omului nu va putea locui în el! [L-am oferit] lui Teșub, domnul meu, împreună cu câmpuri, curți agricole, podgorii [...]. Lasă taurii [...] să-l facă propria pășune [...]. Cel care totuși îl va locui și va lua pășunile de la taurii lui Teșub [...] să devină potrivnic al lui Teșub, domnul meu.”¹³

Acest tip de război, în care prada de război aparține în totalitate zeului și trebuie distrusă, se mai întâlnește pe Stela Moabită a lui Meșă, rege al Moabului la jumătatea secolului al IX-lea î.Hr.:

„Eu am luptat împotriva orașului și l-am cucerit și am omorât (brg) pe toți oamenii din oraș pentru a sătura (îmbăta) pe Chemoș și Moabul. Și l-am adus de acolo pe Arel (sau Oriel), căpetenia, târându-l înaintea lui Chemoș în Keriob, și am instalat acolo oameni din Sharon și oameni din Maharib. Și Chemoș mi-a zis: «Mergi, cucerește cetatea Nebo din Israel!» Așa că am mers noaptea și am luptat împotriva ei de la ivirea zorilor până la amiază, cucerind-o și omorându-i pe toți, șapte mii de bărbați, băieți, femei, fete și servitoare, pentru că i-am consacrat spre nimicire (brm) pentru (zeul) Aștar-Chemoș. Și am luat de acolo [...] ai lui Yahveh, târându-i în fața lui Chemoș.”¹⁴

Pentru autorii textului biblic acest limbaj al violenței face parte din mediul cultural în care trăiesc. În lumea mesopotamiană, acest limbaj al violenței se regăsește peste tot în inscripțiile regale și mai ales în tratatele de vasalitate asiriene, din care se inspiră limbajul istoriei deuternomiste.¹⁵ Revelația nu constă în elementele religioase comune Orientului antic și universului biblic, ci în diferențele esențiale. Ceea ce diferențiază textul biblic de Stela Moabită nu este violența, acesta este un element cultural comun. Mesajul revelat constă în acel element care l-ar fi uimit pe locuitorul Orientului Apropiat antic. Dacă în Stela Moabită exterminarea populației are ca scop „săturarea” sau „îmbătarea” zeului Chemoș, adică jertfa ritualică, mesajul central al textului biblic este altul: „Au doară arderile de tot și jertfele sunt tot așa de plăcute Domnului ca și ascultarea glasului Domnului? Ascultarea este mai bună decât jertfa, și supunerea mai bună decât grăsimea berbecilor.” (1 Rg 15, 22). În Orientul Apropiat antic, instrucțiunile primite de rege pentru a îndeplini o anumită activitate militară includeau de obicei și proceduri ritualice. Se presupunea că zeitatea îndemna la o acțiune militară pentru ca templul ei să beneficieze de prada ce urma să fie luată, deci era dificil de făcut o distincție între ascultare și jertfă. Ascultarea, în cele mai multe cazuri, ar fi avut ca urmare

¹³ Giuseppe F. Del Monte, *The Hittite Herem*, în *Memorie Igor M. Diakonoff, Babel und Bibel 2*, Winona Lake, IN, Eisenbrauns, 2005, pp. 41-42.

¹⁴ J. B. Pritchard (ed.), *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, Princeton, Princeton University Press, 1969, pp. 320-321.

¹⁵ Jan Assmann, *Monoteismul și limbajul violenței*, trad. M.-M. Angheliescu, Cluj-Napoca, Editura Tact, 2012, p. 29.

„King Saul's War With the Amalekites in the Context of the Ancient Near East,” *Astra Salvensis*, IX (2021), no 17, p. 43-48.

jertfe aduse divinității. E ușor de înțeles de ce Saul confunda ascultarea cu jertfele.¹⁶ Accentul se mută aici de pe jertfirea exterioară pe jertfirea interioară a voinței în actul de supunere, așa cum va înțelege regele David mai târziu: „Că de ai fi voit jertfă, ți-aș fi dat; arderile de tot nu le vei binevoi. Jertfa lui Dumnezeu: duhul umilit; inima înfrântă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi” (*Ps* 50, 17-18). Acest principiu contrazice viziunea religioasă tipică din Orientul Apropiat Antic, în care rostul omului era de a asigura zeilor hrană prin jertfe. În schimbul acestor jertfe, zeii asigurau oamenilor protecție. Într-o asemenea viziune, formalismul religios era de cea mai mare importanță. În modelul biblic, bazat pe Legământ, oamenii slujeau lui Dumnezeu, dar El nu avea nevoie de acest serviciu. Dumnezeu dorea doar respectarea legământului. Acțiunile lui Saul sugerează faptul că el gândește încă într-un cadru religios străin, dominat de magie. În acest sens, Saul este un rege „ca și la celelalte popoare” (1 Rg 8, 5), așa cum au cerut bătrânii lui Israel.

Războiul herem în Noul Testament

Herem împotriva cetăților însemna în Vechiul Testament interzicerea utilizării aceluia pământ de către om și intrarea lui sub stăpânirea lui Dumnezeu.¹⁷ În Noul Testament creștinii trebuie să predea cu totul dreptul de a se utiliza pe sine, pentru a deveni instrumente ale lui Dumnezeu: „să nu puneți mădularele voastre ca arme ale nedreptății în slujba păcatului, ci, înfățișați-vă pe voi lui Dumnezeu, ca vii, sculați din morți, și mădularele voastre ca arme ale dreptății lui Dumnezeu” (*Rm* 6, 13). În limbajul Noul Testament, *herem* al sinelui este indicat de expresii precum: „M-am răstignit împreună cu Hristos; și nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine” (*Gal* 2, 20). Locul amaleciților și al canaanenilor este luat de ceea ce Pavel numește „omul cel vechi” (*Rm* 6, 6). Împotriva omului vechi trebuie dus războiul de nimicire: „omorâți mădularele voastre, cele pământești: desfrânarea, necurăția, patima, pofta rea și lăcomia, care este închinare la idoli [...] mânia, iușimea, răutatea, defăimarea, cuvântul de rușine din gura voastră. Nu vă mințiți unul pe altul, fiindcă v-ați dezbrăcat de omul cel vechi, dimpreună cu faptele lui” (*Col* 3, 5; 8-9). În concepția creștină, războaiele Vechiului Testament au fost interpretate de diverși autori în mod alegoric, devenind astfel un adevărat manual de luptă spirituală până în zilele noastre. Războiul împotriva triburilor din Canaan a fost interpretat de Părinții Bisericii în cheie spirituală, ca război duhovnicesc împotriva gândurilor păcătoase și împotriva demonilor ce le inspiră. Războiul sângeros de cucerire a pământului făgăduit devine războiul nevăzut pentru cucerirea Împărăției din pământul inimii¹⁸. Neamurile pe care Israel trebuia să le extermine simbolizează cele

¹⁶ J. H. Walton, V. H. Matthews, M. W. Chavalas, *Comentariu cultural-istoric al Vechiului Testament*, p. 327.

¹⁷ John H. Walton, J. Harvey Walton, *The Lost World of The Israelite Conquest: Covenant, Retribution, and the Fate of the Canaanites*, p. 512.

¹⁸ Origen scrie în omiliile sale la *Cartea lui Iosua*: „Iisus Hristos, Domnul meu, luptă încă și azi împotriva puterilor răului și le alungă din cetățile pe care le ocupaseră, adică din inimile noastre, ca să nu mai împărătească acolo păcatul întru noi, și pentru ca, eliberată fiind cetatea inimii noastre de

opt tipuri de patimi pe care creștinii trebuie să le nimicească: lăcomia, curvia, mânia, avariția, întristarea, akedia, slava deșartă și mândria. Episodul uciderii lui Agag este interpretat duhovnicește de Sfântul Maxim Mărturisitorul:

„Deci stăpânirea păcatului sau cugetul trupesc e omorât pe deoparte de harul sfântului Botez, iar pe de alta e înjunghiat de ascultarea lucrătoare a poruncilor dumnezeiești cu sabia Duhului (adică cuvântul cunoștinței dumnezeiești, celei în duh). Căci ascultarea aceasta strigă tainic către patima păcatului, cum a strigat și marele Samuil către Agag: «Precum sabia ta a lipsit pe mame de copiii lor, așa și mama ta va fi azi între femeii lipsită de fii». De fapt patima lăcomiei stomacului a lipsit multe virtuți de fii, pierzându-i prin gândul lucios și lunecos al plăcerii, ca printr-o sabie.»¹⁹

Herem împotriva unei comunități avea în Vechiul Testament ca scop distrugerea identității acelei comunități, nu neapărat omorârea populației. Cu referire la amaleciți, atât în Ieșirea 17, 14 cât și în Deuteronom 25, 19 se folosește expresia „a șterge pomenirea lui Amalec de sub cer”. Samuel nu încearcă să omoare toate animalele, ci îl ucide doar pe rege (1 Rg 15, 32), pentru că regele este personificarea comunității. *Herem* din 1 Regi 15 nu are ca scop sacrificarea amaleciților lui YHWH, ci distrugerea identității acelei comunități.²⁰ *Herem* împotriva comunităților din Canaan avea ca scop ștergerea identității acelor comunități. Într-un mod asemănător, creștinii trebuie să se golească de orice altă identitate: „nu mai este elin și iudeu, tăiere împrejur și netăiere împrejur, barbar, scit, rob ori liber, ci toate și întru toți Hristos” (Col 3, 10-11). De asemenea, „nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus” (Gal 3, 28).

Concluzii

În cazul lui Israel, războiul *herem* nu este o modalitate de a aduce o cetate sau o comunitate jertfă lui Dumnezeu, după cum se întâmpla în cazul hitiților și moabiților de la care ne-au rămas documente ce atestă astfel de practici. Popoarele din Orientul Apropiat antic credeau că zeii l-au făcut pe om ca să-i slujească prin jertfe aduse în templele construite special pentru ei, așa cum afirmă zeul Marduk în poemul creației *Enuma Eliș*: „Voiesc să-l fac pe *lullu*, pe om,/ El va sluji pe zei, ca ei să se odihnească”²¹. Dumnezeul lui Israel vrea să îl facă pe om părtaș la odihna Sa:

regele păcatului, această inimă să devină cetatea lui Dumnezeu sau împărăția lui Dumnezeu, pentru ca să ni se poată spune și nouă că împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru (Lc 17, 21)” Origen, *Scrieri alese I*, București, Editura Institutului Biblic, 1981, p. 264.

¹⁹ Sf. Maxim Mărturisitorul, „Răspunsuri către Talasie. Despre ghibeoniți și urmașii lui Saul”, în *Filocalia 3*, trad. D. Stăniloae, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2009, p. 497.

²⁰ John H. Walton, J. Harvey Walton, *The Lost World of The Israelite Conquest: Covenant, Retribution, and the Fate of the Canaanites*, p. 464. Bogdan-Lucian Șoptorean, "Jerusalem Temple's Rebuilding as a Religious and National Unity Factor and Central Topic in Prophet Haggai's Writing," in *Astra Salvensis*, VII (2019), no. 13, p. 189.

²¹ *Gândirea asiro-babiloniană în texte*, studiu introductiv de C. Daniel, trad. A. Negoită, p. 38.

„King Saul's War With the Amalekites in the Context of the Ancient Near East,” *Astra Salvensis*, IX (2021), no 17, p. 43-48.

„Lucrează șase zile și-ți fă în acelea treburile tale, iar în ziua a șaptea este odihna Domnului Dumnezeului tău” (Iz 20, 9). Într-un mod asemănător, nimicirea amaleciților nu se face pentru a „sătura” și „îmbăta” pe Dumnezeu ca pe Chemoș, zeul moabitenilor, ci pentru a „liniști de toți vrăjmașii” săi pe Israel în pământul pe care l-a primit moștenire (Dt 25, 19) în baza Legământului. Acest pământ este în primul rând loc al prezenței lui Dumnezeu. În Noul Testament, creștinii devin locul prezenței lui Dumnezeu, de aceea trebuie să se ofere în întregime lui Dumnezeu și săucidă orice tendință potrivnică Domnului din inimile lor.